

χειραγώγηση του παιδιού προς κάποια καθαρισμένη ή διορθωμένη τάχα γλώσσα αποκλείεται, καθώς και τὰ διαλεχτικά στοιχεία. Τὸ μόνο διόρθωμα τῆς παιδικῆς γλώσσας, πὺ ἔχει νὰ κάνει ἡ πρώτη γλωσσικὴ διδασκαλία, εἶναι νὰ διδάσκει τὴν πανελληνια προφορὰ τῶν λέξεων ἀντὶς τὴ διαλεχτικὴ, δηλ. τὸ π'τάμ' θὰ μάθει τὸ παιδί νὰ τὸ λέει ποτάμι, τὸ σκ'λί, σκυλί, τὰ κ'τὰ κουκιά. Τίποτε ἄλλο.

6) Τὰ χειρόγραφα πρέπει νὰ σταλθοῦν στὰ γραφεῖα τοῦ Ἐκπ. Ὁμίλου, ὁδὸς Λέκα 4 ὡς τὴν 31 τοῦ Δεκέμβρη 1912. Κάθε χειρόγραφο νὰ διακρίνεται μὲ κάποιο ρητὸ ἢ ἄλλο σημάδι, πὺ νὰ ὑπάρχει καὶ στὸ σφραγισμένο φάκελλο μὲ τὸνομα τοῦ συγγραφέα.

7) Τὰ λυαθητάρια θὰ τὰ κρίνει ἐπιτροπὴ ἀπὸ εἰδικούς. Τὰ ὀνόματά τους θὰ δημοσιευτοῦν τὸ Γενάρη τοῦ 1913.

8) Στὸ συγγραφέα τοῦ βιβλίου, πὺ θὰ βραβευτεῖ, θὰ δοθοῦν δρ. χίλιες (1000). Τὸ βιβλίο του θὰ τυπωθεῖ καλλιτεχνικὰ μὲ ἐξοδα τοῦ Ὁμίλου. Ὁ συγγραφέας θὰ χεῖ ἀκόμα 50% ἀπὸ τὰ καθαρὰ κέρδη ὅσο πουλιέται τὸ βιβλίο.

Ἀθήνα 1 τοῦ Μάρτη 1912.

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΕΚΠ. ΟΜΙΛΟΥ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ (*)

Γ.

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

(Συνέχεια)

«Στὸ ἴδιο μέτρο, στὸν ἴδιο τόνο, μὰ μὲ διαφορετικὸ νόημα ξεπροβάλλει, μέσα στὴν ἴδια σειρά, τὸ ποίημα «ἡ Ἀπόκριση». Ἡ ἰδέα του κ' ἐδῶ ξεδιπλώνει τὶς δυὸ ἀντίμαχες ὕψεις τῆς ἱστορικῆς ζωῆς: παγανισμὸ καὶ χριστιανισμὸ. Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς Κόσμος. Τὸ μουσικώτατο θέμα, ὁ ἀστέρευτος κοινὸς τόπος. (Στῆς κριτικῆς τῆ γλώσσα ὁ κοινὸς τόπος δὲν ἔχει πάντα τὸ κακὸ νόημα τὸ συχνὰ πυκνὰ ἀναφερμένο, γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ἔλλειψη τῆς πρωτοτυπίας. Κοινὸς τόπος πρέπει νὰ ποῦμε τὰ γενικὰ θέματα πὺ τρέφανε, τρέφουν καὶ θὰ τρέφουν τὴν ποίηση, παραλλάζοντας μόνον ἀπὸ τὸν τρόπο πὺ τὰ μεταχειρίζεται τούτης ἢ ἐκείνης τῆς χώρας, τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ καιροῦ τὸ ποιητικὸ ἀργαστήρι, τούτος ἢ ἐκεῖνος ὁ ποιητής. «Ὅσο ζῆ καὶ ἡ ὁμορφιά μου, λέει τοῦ φεγγαριοῦ ἢ ἀχτίδα σ' ἕναν ποιητὴ πὺ διστάζει νὰ τραγουδήσῃ τὸ χιλιотραγουδημένο φεγγάρι,

ὅσο κρατεῖ καὶ ἡ ὁμορφιά μου, τόσο θὰ κρατήσῃ καὶ τὸ τραγούδι σου». Καὶ τῆς ἱστορίας οἱ πηγές εἶναι ὅσες τὶς φυσικὲς πηγές. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἡ ἀστέρευτη κοινοτοπία τῆς παγκόσμιας ποίησης, καὶ πὺ πολὺ καὶ μὲ ὄλο τὸ μάγεμα τῆς ποιητικῆς τέχνης τοῦ 19ου αἰῶνα. Στὸν αἰῶνα τοῦτο βλέπουμε νὰ τραγουδιέται καὶ σὲ κάθε του ὄψη ὁ κλασικὸς Ἑλληνισμὸς, μὲ τὰ στόματα τῶν πὺ μεγαλόφωνων ποιητῶν, ἀνεξάρτητ' ἀπὸ τὸν τόπο καὶ ἀπὸ τὴ φυλὴ, τόσο πὺ λαμπρὰ, ὅσο πὺ λυτρωμένος δείχνεται ὁ αἰῶνας ἀπὸ τὴν παθητικὴν ὑπακοὴ στοὺς λεγόμενους κλασικοὺς κανόνες. Μποροῦμε νὰ λέμε πὺ οἱ ρωμαντικοί, ἔξαφνα, ὠφελήθηκανε ἀπὸ τοὺς ἀρχαῖους πὺ πολὺ ἀπὸ τοὺς προκατόχους τους κλασικιστὲς. Ἡ ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀνυψωμένη πὺ σὲ ἀνθρώπινη περιωπὴ, ἀρχίζει νὰ συγκινῆ καὶ τὴ νεοφύτρωτη ποίηση τῆς Ρωμισούνης, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Εὐρωπαϊῶν ἰδέα γιὰ τὴν ποίησή μας, κοσμοπολιτικὴ μαζὶ καὶ πατριωτικὴ, μὰ τόσο ἀξιώτερα ἐκφρασμένη, ὅσο περισσότερο εἶναι λυτρωμένοι οἱ νέοι Ἕλληνες ποιητὲς ἀπὸ τὶς ἀλυσίδες τῆς σχολαστικῆς γλώσσας, πὺ εἶχε καταντήσῃ σ' ἐμᾶς ἐδῶ καὶ τὴν ποίηση μὲ κακὴ ρητορικὴ, μὲ, τὸ πολὺ πολὺ, καλοδαλμένη δημοσιογραφία. Ἡ Ἑλληνολατρεία, μὰ λυτρωμένη ἀπὸ τὸ δασκαλισμὸ, πὺ τὴν ἔκαμε ἀφορμὴ ξεπεσμοῦ· φερμένη στὴ ζωὴ μὲ τῆς ζωῆς τὸ ἀπάνου ἀπ' ὄλα σύμβολο· τὴ δημοτικὴ γλώσσα. Κι ὁ ποιητὴς μῦ, στρώνοντας ἀπάνου στὰ σημάδια τοῦ χαριτωμένου Τερτζέτη δρόμο πὺ πλατὺ καὶ πὺ στέρεο, μαζὶ μὲ τὴν ἀπόφαση πὺ παίρνει, νὰ τραγουδήσῃ μὲ τὴ δημοτικὴ γλώσσα κάθε του συγκίνηση, ἀπὸ τὶς ἀτομικώτερες ὡς τὶς φιλοσοφικώτερες, πρῶτος δίνει καὶ τὸ παράδειγμα, τονίζοντας τὸν «Ἕμνο τῆς Ἀθηνᾶς.» Ἀπὸ τότε ἕνας κύκλος, ἀπὸ τοὺς χαρακτηριστικώτερους τοῦ ἔργου του, πλέκεται καὶ γιομίζει ἀπὸ τὴν ὁρμὴ πρὸς τὸ ξανάδομα, εἴτε ζωγραφικὸ, εἴτε στοχαστικὸ, τῆς ἀρχαίας ὁμορφιάς· τὸ βλέπουμε στὰ «Μάτια τῆς Ψυχῆς μου» μὲ τὴν «Ξενιτεμένη», μὲ τὴ «Νίκη», μὲ τοὺς «Τάφους τοῦ Κεραμεικοῦ»· τὸ βλέπουμε σὲ πολλὰ κομμάτια τῶν «Ἰαμβῶν καὶ Ἀνάπαιστων», σὲ περισσὲς σελίδες τῆς «Ἀσάλευτης Ζωῆς», στὸν «Ἀσκραῖο» πρῶτ' ἀπ' ὄλα, σὲ ὠρισμένους λόγους τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου», στὶς ἐνθουσιαστικώτερες σελίδες τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιά», καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες ποιητικὲς δοκιμὲς ἔξω ἀπὸ τούτες. Πρῶτη φορὰ στὴ νέα Ἑλληνικὴ ποίηση πὺ μιλεῖ μὲ τὸ στίχο, παρουσιάζεται ἡ ἔμπνευση ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ κόσμο, σὲ τέτοιο τρόπο· ἔτσι ἀρχίζει νὰ συγκοινωνῆ καὶ ἡ νέα Ἑλληνικὴ ποίηση μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ Μοῦσα σὲ ὅ,τι θέμα τούτη ἔχει νὰ δείξῃ λαχταριστότερο κ' ἐνθουσιαστικώτερο πρὸς μίμηση καὶ πρὸς ξανάδομα ἀπὸ τοὺς καιροὺς τῆς Ἀναγέννησης.

Μὰ ἡ «Ἀπόκριση», τὸ ποίημα τοῦτο τὸ κατηγορημένο, τὸ φερμένο γιὰ παράδειγμα ἔργου ξεροῦ καὶ ἀντιποιητικοῦ ἀπὸ μὲ πολὺ περίεργη κριτικὴ, παρουσιάζει κάποια ξεχωριστὴ σφραγίδα. Δὲ φανερώνει μόνον τὴν ἐξακολούθηση τῆς ἀρχαιολατρίσας πνοῆς, ταιριαστὰ καὶ παράλληλα μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ κίνηση, μὰ ξεσκεπάζει στὸν προσεχτικὸ παρα-

(*) Κοίταξε ἀριθ. 472, 473, 474 καὶ 475.

τηρητή, μιὰ χαρακτηριστική στιγμή στην κίνηση τῆ διανοητικῆ τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου· κάτι σὰν κινούριον στοιχείο ποὺ ἀρχινᾷ καὶ μπαίνει καὶ ταράζει τὰ γαληνὰ νερά, σὰν τὸ λιθάρι ποὺ πέφτοντας στὴ θάλασσα χαράζει κύκλους κι ὅσο πὰν πλατύτερος. Τὸ ποίημα, γραμμένο στὰ 1900. Ἐποχὴ ποὺ ἀρχίζει νὰ κυκλοφορῆ καὶ σ' ἐμᾶς ἐδῶ καὶ νὰ ἐντυπώνεται στις διανοητικὲς συντροφιές, ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, ἀμεσα ἢ πλάγια, ἀπὸ λογιῆς ἀκούσματα καὶ διαβάσματα, ἢ εἰκόνα τῆς γοητευτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε. Ἄλλο τὸ ζήτημα, πῶς, καθὼς γίνεται συχνά, καὶ κουταμάρες ξετυλιχτήκανε τότε σὲ βάρος τοῦ φιλοσοφου, καὶ δούλεψε γιὰ καιρὸ ἀλύπητα τριγύρο σδόνομά του ὁ σοβισμός. Οἱ μεγάλες ἰδέες, ἐξαφνα καταφτάνουν, ταξειδεῦτρες ἀπὸ τὰ ξένα, φερμένες μέσα στὰ φύλλα τοῦ βιβλίου, σὰ χελιδόνια στὰ φτερά τῶν γεράνων, γιομίζουσι τὸν ἀέρα, κ' ἐντυπώνονται κ' ἐπηρεάζουσι, καὶ γίνονται φαντάσματα, αἰσθήματα, κίνητρα πρὸς ἐνέργεια, καὶ ἀγάπες πρὸς ὄνειροπολήματα· κανεὶς, καλὰ καλὰ, σωστὰ δὲν ξέρει πῶς καὶ πότε. Ὁ Γκαίτε εἶπε κάποτε τοῦ Ἐκκερμαν τὰ βαθιὰ τοῦτα, σὰν ὄλα του, λόγια: «Ἄφησε καὶ σ' ἐμένα τὰ σημάδια τοῦ ὁ Κάντιος, κι ἄς μὴν τὸν ἔχῃς διαβάσει. Τώρα πιά δὲ σοῦ χρειάζεται νὰ τότε διαβάσης· γιατί ὅσα μπορούσε νὰ σοῦ δώσῃ, τὰ κρατᾷ.» Ἀπάνου ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν προσώπων καὶ τῶν ἀντικείμενων ποὺ βλέπονται μὲ τὰ μάτια, εἶναι ὅμοια πραγματικὸς κι ὁ ἄλλος κόσμος τῶν ἰδεῶν ποὺ βλέπονται κ' ἐκεῖνες μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια, κι ὅμοια προσβάλλουσι τὲς φαντασίαι φιλοσοφῶν καὶ ποιητῶν, ὅσο κι ἂν εἶναι διαφορετικὸ τούτων ἀπὸ ἐκεῖνων τὸ ψάξιμο καὶ διαφορετικὴ ἀπὸ τῆ φιλοσοφικῆ γλώσσα ἢ γλώσσα ἢ ποιητικῆ. Διόλου παράξενο ἀνίσως κι ὁ ποιητῆς μου, χτυπημένος ἀπὸ τὸ διάδασμα ἢ καὶ ἀπὸ τὸ ἀκουσμα μόνον τῆς νιτσιακῆς ἑλληνολατρείας, ὠρέχτηκε νὰ ξαναρρίξῃ τὴ ματιὰ του στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα ποὺ πολλὰ φορὲς ἐρωτικὰ τὴν κοίταξε, κι ἄλλη μιὰ φορὰ σ' ἕνα συνθετικὸ τραγούδι νὰ συγκεφαλαιώσῃ πυκνά, κλειώνοντας σὲ ὅσο μπορούσε λιγότερους στίχους καθολικώτερη τὴν ἰδέα τῆς ἀρχαίας Καλλονῆς, τὸ γνωρισμένο κόσμον του. Ἀπὸ τοῦ Νίτσε τίς ἰδέες ἐκεῖνη ποὺ κυκλοφόρησε τότε κάπως πλατύτερα, εἶναι ἢ παρμένη ἀπὸ τὸ περίφημον βιβλίον γιὰ τὴν ἀρχαία Τραγωδία τοῦ ἀπάνου ἀπ' ὅλους τραγικοῦ φιλοσοφου. Τὸ ξεχώρισμα τῶν δυὸ στοιχείων, τοῦ ἀπολλωνιακοῦ καὶ τοῦ διονυσιακοῦ, τὸ πρῶτον ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐπικολυρικὴ πνοή, τὸ δεύτερον, κυριώτερα, τὴν τραγικὴ Μοῦσα· τὸ πρῶτον τρικυμιστότερον καὶ μεταφυσικώτερον, τὸ δεύτερον πῶς πολὺ γαληνὸ καὶ πλαστικόν. Ἀπὸ δυὸ τετράστιχα τῆς «Ἀπόκρισης» μυριζόμεσθε τὴ νιτσιακὴν, ἂν ὄχι ἔμπνευση, μὰ σὰν ἐντύπωση, σὰν ὑποτύπωση τοῦ ποιητῆ μου στὴν ξεχωριστὴ περίστασις τούτη. Στὴ δευτέρη στροφὴ ἀπαντοῦμε καὶ τὴν ἴδια τὴ λέξη: **Διονύσια**. (Ἡ γλώσσα τοῦ ποιητῆ δισταχτικὴ ἀκόμα· ἢ λέξη **διονυσιακὴ** θὰ εἶταν προτιμώτερη.)

Ἡ μέθη ἢ διονύσια ξεσπάει, λυσσάει, καὶ λάμπει ὡς ποῦ εἶν' ἢ πλάση καὶ ἀπὸ ποῦ; Δὲν ξέρω ἂν εἴμ' ἐγώ, **ὁ μέγας Πάν ἐχώρησε στὴν ἀγκαλιά μου** ὦ θάμψη!

Δὲν εἶναι μόνον τὰ τρία βαθμολογικά, τὸ ἐν' ἀπάνου ἀπὸ τὸ ἄλλο, σκαλοπάτια, ποὺ μᾶς γνωρίζουσι μὲ τρία ῥήματα **ξεσπάει, λυσσάει, καὶ λάμπει**, τὴ φύση τῆς διονυσιακῆς μέθης. — Παρακαλῶ νὰ προσέξετε στὴ φράση τούτη: «Δὲν ξέρω ἂν εἴμ' ἐγώ, ὁ μέγας Πάν ἐχώρησε στὴν ἀγκαλιά μου!» Ἀπόχρημα τοῦ νεοελληνικοῦ λυρισμοῦ, ὅσο κι ἂ δὲν τὸ ὑποψιάζοταν ὁ ποιητῆς μου. Εὐτύχησε ὁ Ἕλληνας ποιητῆς λακωνικὰ μέσα σὲ δυὸ ἡμίστιχα νὰ κλείσῃ καὶ νὰ τὴν παραστήσῃ ἀκέρια — χωρὶς νὰ τὸ ζητήσῃ καὶ χωρὶς γιὰ καιρὸ νὰ τὸ ὑποψιάσῃ — τὴ σημασία τοῦ διονυσιακοῦ στοιχείου, νὰ τοῦ δώσῃ σκαλιστὸ σ' ἕνα κομματάκι μάρμαρον ὅλο του τὸ νόημα. Ἀμέσως παρακάτω, στὴν τρίτῃ τὴ στροφὴ, ἐκφράζεται, ἀντίθετα, ἢ ἀπολλωνιακὴ διάθεσις.

Τὴ λέξη **ἀπολλωνιακὸς** δὲν τὴν προφέρει ὁ ποιητῆς μου, καθὼς πρόφερε τὴ λέξη **διονύσια**. Ἡ τέχνη τοῦ ποιητῆ μου, χωρὶς ἢ ἴδια καλὰ καλὰ νὰ τὸ στοχάζεται, καὶ μονάχ' ἀπὸ τὸ φυσικόν της, ἀποφεύγει καθὲ παράταξι καὶ καθὲ παράθεσι ὄρων καὶ ὀνομάτων ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ θυμίσουν τὸ ὕφος τοῦ πεζογράφου. Μόνον, τὴ φορὰ τούτη, μιὰ ἐπίκλησι, μιὰ κλητικὴ, ἑλλειπτικὴ μάλιστα, ἢ κλητικὴ **ὦ Χρυσομίτρα**, ἕνα ἐπίθετον τοῦ θεοῦ τῆς ἡμέρας, ποὺ ὅσο εἶναι ἀρχαῖον, ἄλλο τόσο εἶναι καὶ νέον μὲ τὸν κοινὸν γραμματικόν του τύπον ὁ χρυσομίτρας τοῦ χρυσομίτρα (καθὼς θὰ λέγαμε ὁ ἀρτίστας ἢ ὁ λοχίας), ἀντικατασταίνει τὴ λέξη **ἀπολλώνια**. Ὅμως ἢ ἀπολλωνιακὴ ἰδέα παρασταίνεται ὀλόκληρη, μὰ κάπως ὑπονοητικώτερα, στὰ παραπάνου:

Τὸ δῶρον τῶν ὑπέρκαιων γαλήνιων δραμάτων...

Καὶ μέσα στὸ στίχον τοῦτο χώρησε ὁ νιτσιακὸς ἀπολλωνισμός, ὅλος καμωμένος ἀπὸ τοῦ ὑπέρκαιου τὴ θεωρία τὴν δραματικὴν, μὰ ποὺ πάντα κρατιέται στὴ γαλήνια ἐπικὴ ἀντικειμενικότητα, καὶ δὲ σέρνεται ἀπὸ τὸ ἀκράταγον μυστηριακὸ μεθύσι τοῦ διονυσιασμοῦ. Μολαταῦτα ἢ «Ἀπόκρισις» στὰ πεταχτὰ μονάχα μᾶς παρουσιάζει, πάντα ποιητικὰ μετουσιωμένα, τὰ δυὸ τοῦτα σημαντικὰ συστατικὰ τῆς φιλοσοφικῆς συγκλήσεως, ποὺ τοὺς γίνηκε τόση χρῆσις καὶ κατάχρησις ἀπὸ τὰ λογιῆς κοντύλια. Ὁ ποιητῆς μου φαίνεται πῶς βλέπει κάπου ἄλλοῦ: Ἀραδιάζει καὶ ὑψώνει ἐπίκλησι πρὸς ὅλες τὲς κομματιαστὰς ὁμορφάδας ποὺ κάνουν τὴν καθολικὴν ἀκομμάτιαστη ὠραιότητα τοῦ ἀρχαίου. Κ' ἔτσι ὅλες οἱ **Ἑλλάδες** — ὄχι ἢ Ἑλλάδα — μὰ οἱ Ἑλλάδες στὸν πληθυντικὸν τὸν ἀριθμὸν, σύμφωνα μὲ τὸ γραμματικὸν σκῆμα τὸ στοιχειώδικο, μὰ τὸ πάντα γόνιμον σὲ σημαντικὰ ἀποτελέσματα, ποὺ συχνὰ τὸ μεταχειρίζεται ὁ ποιητῆς μου, — οἱ Ἑλλάδες **οἱ ἀηδονόλαλες**, οἱ Ἑλλάδες οἱ **μουσόθρεφτες** περνᾶνε μπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια μας σὲ κομμάτια στὰ δειξίματα, ὄχι μὲ τὸ πλατὺ ἐπικὸ ὕφος, μὰ μὲ τὴν ἑλλειπτικώτατα καὶ ὑποβλητικώτατα λυρικὴν γλώσσα, διθυραμβικὰν γλώσσα ποὺ ἕνα λέει, γιὰ νὰ νοηθοῦνε δέκα· δειξίματα, καθὼς οἱ μυθικὰς Ἀτλαντίδας ποὺ ἀναφέρει στὸ ἴδιον τοῦ τραγοῦδι ὁ ποιητῆς πῶς «ὀλοπράσινες σὲ μιὰ ματιὰν ἀγνάντια του»,

Γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἄβυσσον καὶ χάνονται σ' αὐτὴν.

Ἡ πλαστική σκάλα τοῦ Ἑλληνισμοῦ γγίζεται ἀπάνου ὡς κάτου. Οἱ Ἑλλάδες, ἀπὸ τῆ σπηλιά τῆς Καλυψῶς, ἀπὸ τοῦ δημηρικοῦ καιροῦ τὴν ἠρωϊκὴ χάρη, ὡς «τὴ σοφὴ Ἀλεξάντρα», ὡς τῶν ἀλεξαντρινῶν καιρῶν τὴ γνώση, περνᾶνε· γιατί; ἔτσι γιὰ νὰ περάσουνε, σὰ σὲ κινηματογράφο, σὲ ἀριστοτεχνικὸ μέτρημα, καὶ νὰ φανιστοῦν; Ὁχι. Ἐδῶ φαίνεται πάλε ὁ ποιητὴς ποὺ δὲν παίρνει τὴν ἰδέα γιὰ τὸ ἴδιο τῆς τὸ νόημα, μὰ πάντα, βέβαια, γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξῃ στοὺς τρόπους τῆς τέχνης του, γιὰ νὰ μετουσιώσῃ τὸ ὑλικὸ τῆς σὲ εἶδος, καὶ στὴν περίστασιν τούτῃ, ἐξαιρετικὰ, γιὰ νὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὴν καρδιά του, γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ τὸ ἐγὼ του. Ὁ ποιητὴς μου εἶναι ἦ, πιὸ σωστά, φαίνεται πὼς εἶναι ἑλληνολάτρης· μὰ ἡ λατρεία του, πιὸ πολὺ τοῦ νοῦ θρησκεία· ἀποτέλεσμα καὶ σημάδι μιᾶς μόρφωσης. Ἡ καημένη του ἡ καρδιά τοῦ λέει κάτι ἄλλο. Τοῦ λέει πὼς ἀπὸ τότε ποὺ ζοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι περάσανε χρόνια καὶ καιροί· πὼς ἔχει μέσα του αἷμα καλογερικὸ· εἶναι χριστιανῶν γέννημα καὶ θρέμμα· τὸ μόνο ποὺ ξέρε· ἂν κρατᾷ ἡ ράτσα του ἴσα ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, δὲν τὸ στοχάστηκε· μήτε ποὺ φροντίζει. Τοῦ λέει ἡ συνειδήσή του πὼς δὲν εἶναι ἄδολη ἐθνική· κάθε ἄλλο· πὼς ἴσα μὲ τὴν εὐωδιά τοῦ ῥόδου τότε μεθᾷ τὸ λιθάνι· πὼς μαζὶ μὲ τὴν Παρθένα τὴν Ἀθηνᾶ, ποὺ συχνὰ πυκνὰ ἔρχεται στὴν ἄκρη τοῦ κοντυλιοῦ του, ἡ Παναγιὰ ἡ Ἀθηνιώτισσα τοῦ παρουσιάζεται, καὶ τὴν τραγουδᾷ πιὸ γκαρδιακὰ καὶ πιὸ εἰλικρινά. Πρέπει νὰ τόμολογήσῃ, καὶ δὲ ντρέπεται μήπως τότε ποῦνε μεσαιωνικὸ καὶ τὸν περιγελάσουν οἱ φανατικοὶ τῆς νεισεόπληχτης ἀρχαιολατρίας. Οἱ Ἑλλάδες συμβολισμένες μὲ τοὺς ἥρωες τοῦ Πίνδαρου καὶ μὲ τίς Θεῖσες τοῦ Σκόπα, μέσα σὲ δ,τι ἔχει πλαστικὰ νὰ δείξῃ πιὸ ἀνθρώπινο, πιὸ ἱερὸ ἢ ἀρχαία ζωὴ, τοῦ ἀποκρίνονται γιὰ νὰ τὸν ἀποστομώσουν, γιὰ νὰ τὸν εἰρωνευτοῦν, γιὰ νὰ τὸν κατεβάσουν ἀπὸ τὰ σύγνεφα στὰ πράματα. Βροντερὰ γελᾶνε καὶ σκληρὰ μὲ τὰ πομπικὰ ἀραδιάσματα τοῦ ποιητῆ, καθὼς «ἄσβεστος ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσι», στὸ διάβα τοῦ κουτσοῦ τοῦ Ἡφαιστοῦ. Ὁ **χλωμὸς καλόγερος**, ὁ **λάλος** καὶ ὁ **χαῦνος**, ἀνήμπορος νὰ ὑψωθῇ ἴσα μὲ τὴν ὁμορφάδα τὴν ἀσύγκριτη τῶν Ὀλύμπιων Ἀθάνατων. Καὶ τὸ ποίημα ποὺ ἀρχίζει λειτουργικὰ, καὶ πανηγυρικὰ ξεδιπλώνεται μὲ τὴ θεωρία καὶ μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ ἀψευγάδιαστου ὁμορφόκοσμου, ξεθυμαίνει μ' ἓνα μορφασμὸ σατυρικό, μὲ ἀλύπητο δάρσιμο τοῦ ἴδιου ποιητῆ ἀπὸ τὸν ἴδιο, σὲ δ,τι κρύβει μέσα του ὁ ἴδιος πιὸ ἀμαρτωλό, καὶ — ἀλλοίμονο! — πιὸ συγκρατητό. Τὰ τρία του ψεγάδια· τῆς δψῆς του μαζὶ καὶ τῆς ζωῆς: **Χλωμὸς καλόγερος**· τῆς τέχνης του: **λάλος**· τοῦ χαρακτήρα του: **χαῦνος**! Τὸ ποίημα ποὺ ἀρχινᾷ σὰν ὁμηρικὸς ὕμνος, τελειώνει σὰ βουδδικὴ ἐξομολόγησι, κάτι ποὺ μολονότι πολὺ διαφορετικὸ, μᾶς φέρνει στὸ νοῦ τὸν «Ποσειδῶνα» τοῦ Ἄϊνε, μέσ' ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς «Βορειανῆς Θάλασσας». Τοῦ κάκου ὁ ποιητὴς μου μέσα στὴν «Ἀπόκριση» βάλθηκε ὄχι νὰ ναστήσῃ μονάχα σὲ γοργὰ δράματα τοὺς ἀρχαίους, μὰ νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος, μὲ τὴ φαντασία του ἀρχαίος. «Θαλασσομάχοι Φοίνικες μὲ φέρανε ἀπὸ

πέρα...» Μὰ κ' ἔτσι φυσικώτερη, καὶ τσουχερώτερη τοῦ ἔρχεται ἡ ἀπάντησι τῶν ἀρχαίων. Τὸ **Σῶπα** τῆς «Ἀπόκρισης» μπορούμε νὰ τὸ συγκρίνομε μὲ τὸ **Σῶπα** τοῦ Σολωμοῦ στὸ «Λάμπρο» του. Τὸ ἓνα **Σῶπα** σπάρασμ' ἀπελπισίας μέσα στὴν τρικυμιὰ τοῦ πελάγου τῶν παθῶν. Τὸ ἄλλο **Σῶπα**, μὲ ὄλη τὴν πίκρα τῆς εἰρωνίας του, σὰ νὰ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὰ *tempa serena* τοῦ Λουκρήτιου. Μὰ τὸ «**Σῶπα**, χλωμὲ καλόγερε», εἶναι σὰν ἓνα *leitmotiv* ποὺ ἂν προσέξετε, θὰ τὸ νοιώσετε, συχνὰ νὰ ξαναγυρίξῃ, καὶ μὲ διαφορετικὰ λόγια, στὴ μουσικὴ τέχνη τοῦ ποιητῆ. Πηγάζει ἀπὸ τὴ μανία τῆς αὐτοκατάκρισης. Εἶναι ὁ πόθος τῆς χριστιανικῆς καὶ τῆς βουδδικῆς ἐξομολόγησις τῆς ἁμαρτίας.

Μὰ καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ὁρμὴ γιὰ τὸ ξεσκέπασμα τοῦ παραστρατισμένου ἐγὼ τοῦ ποιητῆ μου, ὁ κριτικὸς νοῦς ξανοίγει κρυμμένο κάτι ἄλλο, γενικώτερο. Μὲ τὴν αὐτοκατάκριση ὁ ποιητὴς μου κατακρίνει μαζὶ καὶ τὸν καιρὸ καὶ τὴ φυλὴ του, σὰν ἀντιπρόσωπος ποὺ στέκει ἀπάνου ἀπ' ὄλους τοῦ Γένους του· καὶ μὲ τὴν ἀντίθεση ποὺ μᾶς παρουσιάζει τὸ ποίημά του, μᾶς προετοιμάζει γιὰ νὰ δεχτοῦμε τὸ «Θάνατο τῶν Ἀρχαίων» μέσα στὸ σὰν ὁλοκληρωτικὸ τῶν ἰδεῶν του ποίημα, μέσα στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Στὸ Λόγο ποὺ ὀνομάζεται «Θάνατος τῶν Ἀρχαίων», οἱ ἀρχαῖοι, φορώντας ὄλα τους τὰ πλαστικὰ καὶ τὰ ἐπικά στολίδια, καὶ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν καιρῶν τῆς Ἀναγέννησις, δείχνονται σὲ μιὰν δραματικὴ ζωγραφιὰ καὶ μαζὶ σὲ μιὰ προσβολὴ καὶ ἀπόκρουσι μὲ ὄλα τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς λυρικῆς τὰ σφιχτοταίριαστα ὄπλα. Μὰ στὸ «Θάνατο τῶν Ἀρχαίων» ὁ νέος κόσμος δὲν παρουσιάζεται πιά, σὰ στὸ τέλος τῆς «Ἀπόκρισις» μὲ σατυρικὴ θλιβερότητα, μὰ ὁ νέος κόσμος, αὐτὸς τοῦ ρίχεται καὶ τὸ σατυρίζει τὸ ἀρχαῖο στοιχεῖο, ἦ, καλλίτερα, τὸ ἀρχαῖο στοιχεῖο, ὄχι πιά σὰ «χαῦνος καλόγερος», γιὰ νὰ γελᾶνε βροντόκραχτα οἱ ἀθάνατοι· μὰ σὰ διεκδικητὴς ὄλων του τῶν δικαιωμάτων, καὶ ἀπαρνητῆς, μὲ ὑψωμένο τὸ κεφάλι. Μολαταῦτα, προσέξτ' ἐδῶ: ὁ ποιητὴς μου δὲν εἶν' αἰσιόδοξος, ποὺ τὰ βλέπει ὄλα τριανταφυλλένια· δὲν εἶναι ἀπαισιόδοξος, μισητῆς ἢ συκοφάντης τῆς ζωῆς· εἶναι, ἀπλούστερα, μὰ καὶ βαθύτερα ἴσως, τραγουδιστῆς· γγίζει μὲ τὰ χελιδονίσια ἢ κορυδαλένια του φτερὰ ὄλες τίς ἰδέες, φτερουγίζει ἀπάνου ἀπ' ὄλες τίς ἰδέες του· κ' ἔτσι τὴ φιλοσοφία του, μονιστικὴ καὶ συνταριαστικὴ, τὴ βρίσκουμε συμπληρωμένη μέσα σ' ἓνα τραγουδάκι λιγόστιχο τῶν «Ἐκατὸ Φωνῶν.» («Ἀσάλευτη Ζωὴ», σελ. 119.) Δὲν εἶναι οὔτε ἐθνικός, οὔτε χριστιανός. Ἡ τελευταία του φιλοσοφία παντρεῖται παγανισμοὺς καὶ χριστιανισμοὺς σ' ἓνα δ-νεῖρο συνθετικὸ ἀπεριόριστο· ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις ἐδῶ ἀκοπα βγαίνει ἀπὸ ἓνα περιστατικὸ τῆς ζωῆς, μέσα κι ἀπ' ὄ,τι πιὸ γκαρδιακὸ ἢ ζωὴ μᾶς δείχνει: τὸ τρυφερὸ σιγομίλημα μιᾶς μάννας κ' ἐνὸς παιδιοῦ μπρὸς σ' ἓνα κόνισμα· στὴ σκέψις τούτῃ δίνει ἀφορμὴ τὸ ρῶτημα ποὺ πρωτοχαράζει σὲ μιᾶς μάννας χεῖλη· τοῦ ποιητῆ μου ἡ φιλοσοφία δὲν παίρνεται ἀπὸ κανένα ὄρισμένο σοφὸ σύστημα· μὰ ξεπροβάλλει σὰν κορφοβλάσταρο τῆς ποίησής του. Συμπλη-

ρώνει τὸ ποίημα τοῦ «Θάνατου τῶν Ἀρχαίων» καὶ θεμελιώνει τὴν ἀντινομία τοῦ ἀπολλωνίου «Θαλασσομάχου» μὲ τὸ «χλωμὸ καλόγερο.»

— Ποιὸς εἶν' αὐτός, παιδάκι μου; — Μαννούλα, ὁ Ἄϊ Δημήτριος —

Κ' εἶσουν ἐσύ, Δεξιλιε, λεβέντη καβαλλάρη,
Ἄμάραντο ἀσπρολούλουδο τῆς ἀθηναίας Τέχνης!
Καὶ εἶταν ὁ λόγος ὁ τρανὸς καὶ ἀξέχαστος φερμένος
Ἄπὸ τὰ σπλάχνα ἑνὸς λαοῦ σ' ἑνὸς παιδιοῦ τὸ στόμα.
Δὲν εἴμαστε οὔτε χριστιανοὶ καὶ εἰδωλολάτρες οὔτε.
Ἄπὸ σταυροῦς κι ἀπὸ εἰδῶλα νὰ πλάσουμε ζητᾶμε
Τὴ νέα ζωὴ ποὺ εἶν' ἄγνωρον ἀκόμα τῶνομά της.

Ἄπὸ Δεξιλιε, δώδεκα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπική του εἰκόνα μέσα στοὺς «Τάφους τοῦ Κεραμεικοῦ» τῶν «Ματιῶν τῆς Ψυχῆς μου», ξαναφαίνεται ὡς εἶδος ἀποκαλυπτικὸ σύμβολο τῆς ποίησης τούτης τὰ στοιχεῖα δεμένα συγκρατητὰ ξαναγυρίζουνε σὰν κρίκοι τῆς ἴδιας ἀλυσίδας. Δυὸ χάρες τῆς ποιητικῆς ζωῆς: ὁ πανθεισμός καὶ ὁ σκεπτικισμός. Ὁ πανθεισμός γεννᾷ τὴ λυρική χαρὰ. Ὁ σκεπτικισμός τὴν ἐλεγειακὴ παραπόνια. Τὸ ποίημα τῆς «Σκέψης» κρατιέται ἀπὸ τὴ δεύτερη πνοή· τὸ ποίημα τῆς «Ἀπόκρισης» ἀπὸ τὴν πνοὴ τὴν πρώτη· μὰ τελειώνει κι αὐτὴ σὲ παράπονο, ὅσο κι ἂν εἶναι εἰρωνικό. Ξαναγεννιέται ἡ λυρική χαρὰ μὲ τὸ Δεξιλιε τῶν «Ἐκατὸ Φωνῶν.»

Ὅμως ἡ ἰδέα τούτη θὰ ξαναφανῆ ἀνοιγμένη, πλουτισμένη, σὰν παλάτι ποὺ ὑψώθηκε στὸν τόπο ποὺ ἔστεκε τὸ πρωτὶνὸ πράσινο κίόσκι, ὕστερ' ἀπὸ λίγα χρόνια, στὸ «Τραγοῦδι τοῦ Παρνασσοῦ» ποὺ γιομίζει τὸ πέμτο Λόγο τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ.» Σὰς ἀναφέρνω καὶ τὸ ποίημα τοῦτο, γιὰ νὰ σὰς δώσω ἀφορμὴ νὰ σκύψετε προσεχτικώτερα στὴν τέχνη τούτη καὶ νὰ βρῆτε ἀπὸ μόνοι σας τὴ μετὰ σφραγίδα ποὺ τὴ σφραγίζει καὶ στὰ πῶ διαφορετικὰ της φανερώματα.»

(Ἀκολουθεῖ)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΗΛΩΣΗ

Ζητῶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ «Νουμά» κι ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐπικριτὲς μου νὰ μοῦ συμπαθήσουνε στὸ ἄρθρο μου *Μιὰ ἀπάντηση*, μερικὲς νευρικές λέξεις καὶ φράσεις μου, καθὼς *χυδαιόψυχους*, *ἀνήθιμο χορὸ* κ.τ.λ. ποὺ ξέφυγαν ἀπάνω σὲ στιγμαία ὀργή. Δὲν εἶναι ἀκριβὲς ἐπίσης ἐκεῖ ποὺ λέω πὼς «δὲν ἔχω φύλλο ἢ περιοδικὸ δικό μου». Αὐτὸ θᾶταν ἀγνωμοσύνη μου πρὸς τὸ «Νουμά» ποὺ φιλοξενεῖ πρόθυμα τὴ συνεργασία μου καθὼς καὶ κρίσεις εὐνοϊκὲς γιὰ τὸ ἔργο μου, ὅπως τοῦ ποιητῆ τοῦ

Πνεύματος κ. Ρήγα Γκόλφη καὶ ἄλλων. Ὁ «Νουμάς» δὲ μπορούσε νὰ κάνει ἀλλιώτικα παρὰ νὰ δεχτεῖ τὸ ἐπιθετικὸ ἄρθρο τοῦ κ. Γιώργου Ν. Πολίτη γιὰ τὸ βιβλίο μου, μὰ ποὺ εἶναι συνεργάτης του καὶ μὰ ποὺ ὁ «Νουμάς» ἀπόδειξε ἀπειρες φορὲς πὼς εἶναι λεύτερο βῆμα.

Ὅμως ἐπειδὴς ὁ «Νουμάς» εἶναι τὸ καλλίτερο φιλολογικὸ φύλλο ποὺ ἔχουμε κ' ἐπειδὴς ἡ στήλη τοῦ κριτικοῦ χαρίστηκε μ' ἀπεριόριστην ἐμπιστοσύνη στὸν κ. Γ. Ν. Π., πληροφορῶ τὸν κ. Γ. Ν. Π. πὼς ἔχω ἀναλάβει μὴ πολὺ βαρὴ καὶ πολὺ μεγάλη εὐθύνη ἀπέναντι τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδας καὶ τὸν προκαλῶ νὰ καταδεχτεῖ ν' ἀπλωθεῖ πῶς πολὺ καὶ νὰ μᾶς ἀποδείξει μ' ἐπιχειρήματα πῶς χεροπιστὰ καὶ πῶς βάσιμα καὶ χωρὶς μεγάλη κατάχρηση πομπώδικων φράσεων τὴ μηδαμινότητα τοῦ ἔργου μου.

Γιατὶ ὁ κ. Γ. Ν. Π. δὲ φαντάζεται φαίνεται πόσο δειχτήκε ἀνίδεο παιδί δταν ἐπιχείρησε σ' ἕνα στενότατο ἄρθρουδάκι του γιομάτο ἀοριστίες, αἰσθηματολογίες σὲ βάρος τοῦ Σολωμοῦ κι ἀφορισμοὺς δογματικούς γιὰ τὴ δική μου ποίηση, νὰ κρίνει ὄχι μόνον τὸ στερνὸ μου βιβλίο ὁ «Γῦρος τῶν Ὁρῶν», μὰ δλόκληρη τὴν ἐργασία μου — ἐργασία δώδεκα χρόνων ἀνθρώπου ποὺ ἔζησε καὶ ξεδηλώθηκε τόσο διαφορετικὰ καὶ ποικίλα. Ἄς ξετυλίξει σὲ σοβαρὲς του μελέτες τὸ σύστημά του καὶ τίς φιλολογικὲς του πεποιθήσεις κι ἄς πάρει ἀπὸ τὰ βιβλία μου πῶς μπόλικο δοκουμέντα κι ἀποσπάσματα νὰ μᾶς δώκει καὶ μᾶς πείσει τελειωτικὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ἀπρόσωπης κριτικῆς του. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀρκετοὶ καθόλου, δέκα ἢ εἴκοσι στίχοι — ποὺ δὲ μᾶς πείθει καὶ γι' αὐτοὺς γιατί εἶναι γιὰ πέταμα — ποὺ ἀναφέρει ἀπὸ ἕνα δλόκληρο λυρικὸ σκηρικὸ ἔργο ἢ ἐπικολυρικὸ ποίημα ὅπως ὁ «Γῦρος τῶν Ὁρῶν», ποὺ θάχει παραπάνου ἀπὸ χίλιους στίχους (Καὶ λέω ἕνα στρογγυλὸν ἀριθμὸ γιατί δὲ μετρῶ ποτέ μου τοὺς στίχους μου). Δὲν εἶναι ἀρκετοὶ αὐτοὶ οἱ στίχοι, λίγοι ἀπὸ ἕνα τραγοῦδι ποὺ τραγουδᾶνε τὰ κορίτσια κ' εἶναι ξεπίτηδες βαλμένη ἢ κάποια τους ingénnité κι ἀπὸ μὴ προσευκὴ ἑνὸς καλόγερου ποὺ ἀπὸ τὸ στόμα του δὲν μπορούσανε ν' ἀκουστοῦν παρὰ λέξεις τῆς Γραφῆς, γιὰ νὰ στηριχτεῖ ἀπάνου τους καὶ νὰ κατακρίνει μὲ παιδιάτικα σοφίσματα κι ἀφορισμοὺς τὸ στερνὸ μου βιβλίο — καλὲ τί λέω; — καὶ τὴν ἐργασία μου δλάκαιρη.

Γιατὶ τοῦ ξαναλέω καὶ πάλι πὼς πάρα πολὺ γελάστηκεν ἂν νόμισε πὼς εἶναι τόσο εὐκόλο πρᾶμα ἡ Κριτικὴ καὶ τὸν συμβουλεύουμε νὰ πάρει τὰ μπαγάκια του καὶ νὰ ξαναγυρίσει στὴν Εὐρώπη νὰ ριχτεῖ μὲ τὰ μούτρα στὴ μελέτη κάμποσα χρονάκια ἀκόμα — ὡς δέκα τουλάχιστο — ἂν σκοπεύει σοβαρὰ νὰ